

Bármilyen eszközt is használunk az alakító értékelésre, biztosítanunk kell, hogy a tanulók büntetlenül követhessenek el hibákat. Az alakító értékelés a tanulási folyamat szerves része és nem téveszthető össze az érdemjegyzéssel.

Az ilyesfajta részletes és gondos értékelés nemcsak a tanuló szempontjából előnyös. A curriculum-tervezés kísérleti szakaszában, mikor egy-egy anyagrészt új tantervét próbáljuk ki, a kutatók is rendkívül sok hasznos adatot szerezhetnek az összefoglaló és alakító értékelés segítségével a tananyag tartalmára, a módszerekre és eszközökre vonatkozóan.

Az eddigieknél nem kevésbé fontos gyakorlati feladat az új curriculum széles körű bevezetése és elterjesztése. Az angolszász szakirodalom ezen a téren rendkívül változatosságot mutat, éppen ezért csak a leghatékonyabbnak bizonyult módszert ismertethetjük. Az Egyesült Államokban néhány tantárgy új tantervének bevezetésekor sikerrel alkalmazták a következő módszert.

A tantervkészítés elméleti munkálataiba bevont gyakorlók tanárok iskoláiban, az ő vezetésükkel kezdték meg az új rendszer szerinti oktatást. A tanév befejeztével ezek a tanárok és különböző szaktanácsadók hosszabb-rövidebb nyári tanfolyamokon más iskolák tanárait ismertették meg az új tanterv bevezetésének főbb irányelveivel. Így lassanként mind nagyobb területeken, egyre több iskolában tanítottak az új tanterv szerint. Az így tanító tanárok évenként öt szabadnapot kaptak. Ez alatt az idő alatt szervezett foglalkozásokon vettek részt, ahol megvitathatták az időközben felmerült problémákat, elmondhatták nehézségeiket. Emellett a segítség más formájáról is gondoskodtak. Az iskolákat időnként elméleti szakemberek keresték fel, akikről irányítást, útmutatást kaphattak a tanárok.

Az új curriculum ilyesfajta elterjesztése azért bizonyult jóval sikereesebbnek minden megelőző módszernél, mert biztosította a többszöri és több oldalról jövő visszacsatolást. A tervezők értesülhettek munkájuk esetleges hiányosságairól, a tanárok pedig nem maradtak teljesen magukra a nyomtatott személytelen utasításokkal, hanem segítséget kaptak annak megértéséhez és alkalmazásához.

A fentiekhez megközelítőleg hasonló módon próbálják új tanterveiket elterjeszteni az angolok és a kanadaiak is.

Miután megpróbáltam egy rövid, arányaiban szubjektív és távolról sem teljességre törekvő áttekintést adni az angolszász curriculum-kutatás jelenéről, főbb irányzatairól, még egy megjegyzést kell tennem.

A leglényegesebb kérdésre, a tantervi célok részletes elemzésére nem tértem és nem is térhettem ki. Ez olyan komplex problémakör, amely egy külön elemző tanulmányt igényel.

FEHÉR KATALIN

A TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYOK TIZENNEGYEDIK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSA SAN FRANCISCÓBAN

(1975. augusztus 22—29.)

Ha elfogadjuk a klasszikus megállapítást, hogy *Historia est magistra vitae* — történelem az élet tanítómestere —, akkor nem szabad arról sem elfeledkeznünk, hogy itt is kölcsönhatásról van szó: nemcsak az élet okul a történelemből, hanem a történelem is tanul — kell, hogy tanuljon — élettől.

Ebből az elgondolásból kiindulva a szokásosnál jobban kitágíthatnánk e beszámoló kereteit még akkor is, ha nem ösztönözne erre egy számunkra ugyancsak nem közömbös igény: a permanens tanulás, művelődés igénye.

Tévedés ne essék: nem akarjuk újra felfedezni Amerikát s egy kéthetes kinttartózkodás igencsak felületes benyomásait az általánosítás szintjére emelni, legfeljebb néhány olyan egyedi benyomást szeretnénk papírra vetni, amelyek nélkül a beszámoló — bár tárgyyszerűbb lehetne — de talán mégse lenne élethű.

A tizenhéttagú magyar delegáció utolsó európai állomása Koppenhága volt. Innen indult a többtermes óriásgépjel közel tizenegyelőrs leszállás nélküli tengerentúli útjára, az Egyesült Államok-beli Seattle-be. Az óceán-repülés ma már köznapi jelenség, de aki először repül ekkora

távolságon — az Atlanti-óceánon és még sok mindenem keresztül a Csendes-óceánig — s gyerekkorából még emlékszik arra, milyen nagy esemény volt, amikor Charles LINDBERGH elsőnek repülte át az Atlanti-óceánt, azon — mi tagadás — némi megindultság veszt erőt. (Lehet hogy gyermekeinknek, unokáinknak már ugyanilyen természetes lesz az ürrepülés, a holdrészál-lás? . . .)

Egyedülálló földrajzóra, páratlan szemléltető eszközökkel: káprázatos napsütésben az át-látszóan tiszta, ragyogó levegőgömbben tízezer méter magasan Izland majd Grönland felett repülünk. Kéken ragyog fölöttünk az égbolt s alattunk mélykéken hullámzik, csillog az Északi-Jeges-tenger s belőle, mint kis citromfagyalt-tölcsérek emelkednek ki a fehéren szikrázó jég-hegyek. Nemsokára Grönland dermesztően kopár szikláit húzódnak alattunk a mélyben, valaha talán erre járhatott az Északi Sark kutatója, AMUNDSEN is? Félelmesen felejthetetlen látvány ez a megelevenedett térképészlet, amelyhez képest azután már csak köznapinak, jelentékte-lennek tűnik később a Csendes-óceán . . .

(Közjáték a repülőgépen: a leszállás előtt a kedves, mosolygós, dán stewardess ellenőrzi: helyesen töltötte-e ki mindenki az Egyesült Államokba való belépésük leadandó kis kártya-lapját. Egyik magyar utitársunk római számmal írta fel születésének hónapját. Hosszas tanakodás, végül megszületik a döntés: most már hagyja úgy, ahogyan van, de ne csodálkozzon, ha az amerikai vámtiszt nem tudja majd elolvasni . . . El tudta olvasni — vagy legalábbis: szó nélkül tudomásul vette. De vajjon nem lesz-e probléma a mi gyermekeink számára is, ha — mondjuk tíz év múlva majd — hasonló „rejtjellel” találkozunk?)

Erkezés San Franciscóba, közel húsz órás utazás után, amelynek során mindig világos volt, sohasem ment le a nap. Itt végre alkonyodik. Szemünk előtt szállnak fel az irodalomból jól ismert sajátos ködgomolyok. Lassanként kigyúlnak a fények is, egyre beljebb kerülünk a városba, de alig látunk embert az utcán. Már az üzletek is zárva vannak.

San Franciscóról előzőleg azt hallottuk, hogy az Egyesült Államoknak nemcsak legszebb, de egyik legbiztonságosabb városa is. (Az már csak azután történt, hogy éppen ott találták meg Patricia HEABERT és gang-jét, s ott kísérelték meg a második merényletet FORB elnök ellen . . .) Mire váljuk tehát ezt a korai zárórát? Másnapra azután ez is kiderült: megérkezésünk napján — már harmadik napja — rendőr-és tűzoltósztrájk volt a városban. Ezért zártak be még sötétedés előtt (vagy talán ki se nyitottak) az üzletek, ezért tüntek el az utcákról az embe-
rek.

A tűzoltóság tekintélye erősebb, mint a tűztől való pánikszzerű félelem — a hajdani nagy tűzvészek emléke — még ma is kísért. Ennek külső jelei a szinte minden házban ott látható, a homlokzaton emeletéről emeletre, felső erkélyről alsó erkélyre vezető tűzlétrák (fire-escape) amelyek nemcsak a régi faházakon, hanem a többemeletes téglá-, betonépületek legtöbbször is szembetűnők.

A tizennegyedik nemzetközi történelemszakkongresszust San Franciscó legelőkelőbb negyedének, a Nob Hill-nek legrangosabb szállodájában, a Fairmont Hotelben rendezték. (Arra már két hét is elegendő, hogy az ember rájöjjön: Amerika a „leg”-ek országa — itt minden leg . . .)

Az 1965-ös nemzetközi történelemszakkongresszusra a bécsi egyetemen került sor; megtisztelő jubileumi ajándék volt ez az egyetem számára. Az 1970-es kongresszus színhelye a LENIN születésének századik évfordulóját ünneplő Moszkvában a Lomonoszov-egyetem volt. 1975-ben San Franciscóban a Fairmont Hotelben jöttek össze a világ történései.

A nagyon kényelmes, kulturált, minden igényt kielégítő Fairmont Hotel még azt az előnyt is biztosította a kongresszus részvevői jó részének, hogy ott lakhattak, ahol tanácskoztak s legfeljebb a szomszédos Mark Hopkins szállóig kellett átsétálniuk, mert a kongresszus néhány ülését ott rendezték. És mégis . . . Már az első perctől fogva érezni lehetett a tudományos bázis hiányát: a döntő különbséget a hotelben és az egyetemeken rendezett kongresszusok között.

Ennek csak külső jele volt az, hogy a helyiségek legtöbbször — mivel nem tanácskozó: vagy előadótermeknek készültek — kétségbeejtően rossz volt az akusztikája. Ezért nem kár-pótolt az egyik-másik előadóteremből elének táruló, a San Franciscó-i öbölre nyíló csodálatos kilátás sem, ha valakit történetesen az előadás érdekelt volna. Nehezítette a megértést a tolmácsolás teljes hiánya is. A kongresszus hat hivatalos nyelve (angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz) közül bárki, bármelyiket használhatta, tekintet nélkül arra, hogy, akivel éppen vitakozott, megértette-e.

(Igaz viszont, hogy egy vállalat a legtöbb ülés anyagát hangszalagra vette s nem sokkal egy-egy előadás, vita lezajlása után már a helyszínen árusította s ezt megfelelő hányattal a megfelelő érdeklődés tudomására is hozta. Miközben tehát az előadó vagy hozzászóló bent a teremben a működő vagy alig működő mikrofonnal küszködött, vigasztalhatta az a tudat, hogy alig néhány óra elteltével harsogó hangját hallhatja majd a hangszalagról a Fairmont szállóban min-denki, mindenfelé.)

Kongresszus az egyetemen, kongresszus a hotelben. Valóban csak a helyszínen lett volna a különbség?

Aligha. A döntő különbség — s ennek csak egyik tünete a helyszíni megválasztása — abban jelentkezik, hogy *közügy-e valahol a tudomány* — minden tudomány — *fejlesztése* s a kongresszus, — bármely kongresszus — sikere, eredménye, vagy csupán néhány lelkes kezdeményező, esetleg egy szakmai csoport, társaság magánügye?

San Franciscóban ez utóbbi eset állt fenn. Azonban az Amerikai és a Kaliforniai Történelmi Társulat minden igyekezete kevés volt ahhoz, hogy a kongresszus iránt — még a helyi szervek körében is — érdeklődést keltsen. A város polgármesterének a nyitó ülés programjában jelzett üdvözlő szavait titkárjára tolmácsolta. (Igaz, ezáltal az egyetlen nő is felkerülhetett a pódiumra, sőt szóhoz is juthatott a nyitó ülés ünnepélyes elnökségében.)

Ötvenként tartják a világ történései nagy nemzetközi kongresszusukat. Legutóbb Moszkvában, 1970-ben a Kremel kongresszusi termében folyt le a megnyitó ünnepség, amelynek keretében KIRILLIN miniszterelnök-helyettes köszöntötte a résztvevőket. Ez a megnyitó ünnepség sokáig emlékezetes maradt mindannyiunknak, akik résztvettünk rajta. A fényárban úszó kongresszusi palota, a kedves, meleg fogadtatás, a baráti üdvözlő szavak — amelyeket többnyelvű szinkron-tolmácsolás tett érthetővé mindenki számára (ami egybként magán a kongresszuson is végigkísérte a vitákat). S ezt követően — az előadásokhoz csatlakozva — a Nagy Színház világhírű Gisele-előadása.

A San Franciscó-i kongresszus megnyitóján, a Masonic-auditorium tülhűtött klímájában, a megnyitó ülés szürkén nyomasztó légkörében a hol érthető, hol meg az amerikaihoz még nem szokott fül számára érthetetlen szótengerben, szívet melengetően elevenedtek fel az öt év előtti moszkvai emlékek . . .

A moszkvai kongresszusnak több mint háromezer résztvevője volt, a San Franciscó-inak alig a fele. Igaz, G4 ország képviseltette magát, de több közülük csupán egyetlen küldöttel. Japán kivételével igen kevés ázsiai és még kevesebb afrikai ország küldött képviselőt. Az európai országok ismert nevű történései közül is többen távol maradtak, a távolmaradásban nem egy esetben — bizonyos elvi okok mellett — anyagi okok is játszottak kézzel.

A nagy távolság s az ezzel járó tetemes útiköltség több nyugati tudóst is visszatartott; mások — s ilyenekkel magunk is beszéltünk — csak úgy tudtak eljutni San Franciscóba, hogy több hónapos részletfizetési kedvezményt kaptak repülőjegyükre . . . A résztvevők megoszlásáról azonban csak benyomásokra s a zárülésen hallott összegező számadatra vagyunk utalva, mert a kongresszus utolsó napjáig sem került közkézre a résztvevők listája.

Minden különösebb névsor vagy hivatalos statisztika nélkül is nyilvánvalóvá vált azonban a női résztvevők aránytalanul kis száma. A kinyomtatott programban található mintegy 250 történész között mindössze alig négy-öt nő szerepelt: egy-egy szovjet és lengyel előadó, egy spanyol ún. „expert” (előre felkért hozzászóló) és egy svájci vitavezető alelnök. Nem sokkal nagyobb arányban vettek részt a nők a vitákban sem, ami arra utal, hogy a delegációk összetétele sem lehetett ilyen szempontból arányos. Ezt szövé is tette „Az emberi jogok” c. nagy téma vitája során egy amerikai történész nő is, aki nem jótalan kiváltságokat, hanem egyenlő elbírálást, elismerést követelt. Szélesebben értelmezte az emberi jogok problémáját a kongresszus egyik legaktívabb, legharcosabb nő résztvevője, az indián Jeanette Coro, aki a jogegyenlőség hiányának különböző tényeire hivatkozva főként az indiánok és más színesbőrűek hátrányos helyzetére utalt.

A kongresszus vitái több előre kijelölt s írásban többnyire előre kiküldött ún. „nagy téma” körül, számos szekcióban és az állandó bizottságokban egy héten át napestig folytak. Különösen az ún. nagy témák keretében bontakoztak ki nem egyszer éles viták marxista és polgári történészek között. E viták ismertetése több kötetet tenne ki. (Ehhez nyújtanak majd hasznos segítséget azok a már előbb említett hangszalagok, amelyekre nemzetközi történészkongresszusok történetében legelőször a viták egy részét felvették. Milyen érdekes illusztrációs anyag lehetne ez például az egyetemi történelem oktatásban . . . Az anyag rendelkezésre áll: a magyar delegáció vezetősége valamennyi hozzáférhető hangszalagot megszerezte.)

Ebben a keretben csak arra a néhány témára, előadásra, vitára, bizottsági munkára szeretnénk utalni, amelyek valamilyen formában, szűkebb vagy tágabb vonatkozásban, a pedagógus, a pedagógia, esetleg a neveléstörténet számára is érdekesek lehetnek.

Ezek közé sorolható az ún. „nagy témák” sorozatában elsőként tárgyalt „Történelem és társadalom” című, amelynek vitája viszonylag (más szekciók üléseivel és különösen a kongresszus későbbi részeivel egybevetve) számos érdeklődő előtt folyt le és — ugyancsak viszonylag — számos hozzászólással. A vita az egész erre szánt napot igénybe vette, egyes elemeit későbbi üléseken és magán megbeszéléseken is tovább boncolgatták, anélkül azonban, hogy a diametrálisan eltérő nézeteket kiegyenlítették vagy közelebb hozták volna. A cél azonban nem is annyira ez volt, mint inkább a nézetkülönbségek mibenlétének pontosabb meghatározása és a marxista-leninista álláspontok egyértelmű leszögezése. Ebben a vonatkozásban a vita végül is eredményesnek volt tekinthető.

A vita alapjául szolgáló referátum gondozását — előzetes megállapodás értelmében — a

Szovjetunió történéssz bizottsága vállalta. A szöveget egy hattagú munkaközösség állította össze: A. I. DANILOV, V. V. IVANOV, M. P. KIM, Ju. Sz. KUKUSKIN, A. M. SZAHAROV, N. V. SZIVACSEV. A tárgyhoz előre felkért hozzászóló, ún. „expert” minőségben többen is hozzászóltak, így a nyugatnémet H. A. WINKLER, az olasz F. GAETA, a román E. STANESCU, a magyar ELEKES L., az USA-t képviselő F. STERN. Az „expert”-ek lehetőséget kaptak arra, hogy a délutáni ülésen röviden újra felszólaljanak. Az alapszöveg készítőinek is módjuk volt arra, hogy részben a vita során, részben azt követően reflektáljanak az elhangzottakra. Az expert-ek 15 percben korlátozott délelőtti felszólalásait hozzászólások követték, melyek tartalmát tíz, utóbb öt percben állapították meg. (Magyar részről felszólt a citában NEMES Dezső akadémikus, a delegáció vezetője, valamint BEREND T. Iván akadémikus is.)

A vitaindító referátum több oldalról igyekezett megvilágítani a rendkívül nagy, bonyolultan szerteágazó témát. Mondanivalójának fő mozzanatai a következők. Történelem és társadalom elválaszthatatlanul egybefüggő fogalmak. A történelmi megismerés, a történettudomány és a történelmi gondolkodás nélkülözhetetlen a modern, haladó társadalom és kultúrája számára. A megismerés jellege, tartalma, értéke, valóságúsága a megismerő társadalmi helyzetétől, a haladás oldalán vagy azzal szemben elfoglalt álláspontjától függ. A jelenben a haladást a munkásosztály, a marxizmus-leninizmus eszméisége képviseli. A marxi-lenini pártosság nem ellentétes a tudományos objektivitással, ellenkezőleg: annak legmagasabb fokát teszi elérhetővé és végső soron egybeesik azzal a kommunista párt irányításában, döntéseiben. A történelem mint tantárgy és mint ismeretanyag fontos szerepet tölt be a Szovjetunió és a szocialista országok iskolázásában és köznevelődésében. Ezzel szemben a polgári tudományban a történelem háttérbe szorult, elfordult a valóságtól, illetőleg annak valóban lényeges összefüggéseitől és ezért válságban van.

A vita ismertetése helyett — amely elsősorban a szaksajtó feladata — nyomatékosan szeretnénk kiemelni a szovjet referátumnak azt a részét, amely a történelemnek mint tantárgynak a szovjet iskolákban betöltött fontos szerepére utalt, s amit senki nem vitatott, sőt mindenki egyetértőleg nyugtázott.

A referátum készítői CSERNISEVSKIJ megállapításából indultak ki: „Lehet, hogy valaki nem tudja, vagy nincs érzéke a matematikához, a görög vagy latin nyelvhez, vagy a kémiához, vagy más egyébhez, az ember nem érthet sok más tudományhoz sem és attól még művelt ember lehet. De akiből hiányzik a történelem iránti érdeklődés az csak szellemileg teljességgel elmaradt ember lehet.”

Utalt a referátum LENIN idevonatkozó elveire és az iskolai történelemtanításra vonatkozó gyakorlati utasításaira és hangsúlyozta: a történelem ma is változatlanul fontos tantárgy a Szovjetunió valamennyi iskolájában. A negyedik osztálytól a tizedikig minden osztályban kötelező tantárgy, mert vélekedésük szerint csak a történelemtanítás nyújthat szilárd alapot a többi társadalomtudomány számára is. A tananyag elosztását is ismertetve hangsúlyozta a referátum: „A történelemtanítás szovjet felfogás szerint abból az alapelvből indul ki, hogy alaposan meg kell tanulni az egyetemes történetet úgy, hogy valamennyi ország és korszak történetét magába foglalja. Több mint hatszáz órát fordítanak a Szovjetunió valamennyi iskolájában a történelem tanítására, amelynek a felét az egyetemes történet tanítása teszi ki. S emellett: a nyolcadiktól a tizedik osztályig szabadon választható történelem tanfolyamok is vannak. Az 1973—74-es tanévben a Szovjetunió minden harmadik iskolájában tartottak ilyen tanfolyamot.

Megemlítette a referátum, hogy 1973-ban az Állami Díjjal jutalmazott szovjet művek között két iskolai szöveggyűjtemény, egy ókori és egy középkori szövegeket tartalmazó könyv is szerepelt. Szólt a referátum azokról a kérdésekről, szemléltető eszközökről, kiállításokról, tematikus jellegű gyűjteményekről is, amelyek a gyermek történelmi érdeklődésének felkeltésére, kielégítésére hivatottak. Megemlézték, hogy egyedül az Orosz Szocialista Szovjet Köztársaságban 36 000 ilyen történelmi iskolamúzeum működik...

Megkérdelhetné az érdeklődő olvasó, hogy a szovjet történelemtanítás helyével, szerepével, jelentőségével, miért éppen a San Franciscó-i történelemszövetség kellett megismerkednünk?

Erre a kérdésre nehezen tudnánk kielégítő választ adni. Csupán annyit, hogy ez az egész világ történéssz közvéleményének tájékoztatására készült referátum egyértelműen leszögezte a történelemnek, mint önálló tantárgynak, a fontosságát a Szovjetunió iskoláiban, nemcsak mint igen fontos ismeretrendszer, hanem mint a történelmi gondolkodás, szemlélet kialakításának elsődlegesen fontos eszközét.

(Ne vádoljon bennünket senki se elfogultsággal. Ha nem is a kongresszuson, de az ehhez kapcsolódó magánlátogatás során találkoztam két hamisítatlan integrált, azaz komplex tantárgyakon nevelkedett diákkal is. Az eredményt csak azért nem rögzítjük, mert jól tudjuk: két példa nem példa... De mégis...)

E kitérő után a kongresszus menetét tovább követve — neveléstörténelmi vetületét is tekintve — részletesebb ismertetést érdemel az állandó bizottságok sorában működő *egyetemtörténelmi*

bizottság munkája, programja, amely egész napos érdekes előadássorozattal bizonyította rendszeres tevékenységének eredményét eredményességét.

Az első előadó a belga Hilde de RIDDER-SYMOENS volt, aki „*A régi orléans-i egyetem élete és anyagi szervezetsége*” címmel tartott előadást. Ezt követte Jacques VERGER referátuma: „*A fokozatok (grádusok) elnyerésének anyagi oldala — vizsgajogok és vizsgadíjak Dél-Franciaország egyetemein a középkorban.*” Végül a lengyel Aleksander GIEYSZTOR professzor nagy érdeklődést keltő és megleően fogadott előadásra zárta be a délelőtti sorozatot: „*Az egyetemi élet anyagi vonatkozásai Krakkóban a XV. században.*”

Az egyetemtörténeti ülés elnöki tisztét GABRIEL Asztrik professzor látta el. Ő volt az előadó a rendhagyónak tűnő ún. „luncheon meeting”-en is, amelyet munkaebédnek is nevezhetnénk. Az ebéd közbeni előadás tárgya: „*A párizsi korcsmák és a középkori párizsi egyetem*” volt.

A délutáni ülés két előadója Franklin J. PEGUES, illetve John M. HOFFMANN volt (mindkettő az USA-ból). „*A filantrópia és Franciaország és Anglia egyetemei a késői középkorban*”, illetve: „*A Commonwealth kollégium: a Harvard Kollégium fenntartása és ellenőrzése a puritánus időszakban*” címmel tartottak előadást.

Az érdekes és az egyetemtörténetet új szempontból is vizsgáló program önmagában is a bizottság élénk tevékenységére utal. Nem véletlen, hogy a Szovjetunió, amely eddig egy taggal szerepelt az egyetemtörténeti bizottságban, egy újabb tag felvételét kérte. Aktív tagja a bizottságnak — mint ezt előadása is bizonyította — a San Franciscó-i kongresszuson CISH (A Történettudományok Nemzetközi Bizottsága irodája) első alelnökévé választott Aleksander GIEYSZTOR professzor is. A Nemzetközi Egyetemtörténeti Bizottság legközelebbi összejövetelét Varsóban tartja, 1977-ben.

Mindezek ismeretében talán nem tűnik időszerűtlennek annak a kérdésnek felvetése sem, hogy vajon Magyarországnak nem kellene-e aktívabban bekapcsolódnia a bizottság munkájába. A bizottságnak van ugyan egy magyar tagja: Kovács Endre, a történelemtudományok doktora, a krakkói egyetem történetének elismert kutatója, de ezen túlmenően talán időszerű lenne egy hazai albizottság megszervezésének napirendre tűzése is, különös tekintettel az 1977-es varsói összejövetelre, amelyen az eddignél aktívabb részvételünk kívánatosnak látszik.

Mint a fentiek is mutatják: az ún. állandó bizottságok, — amelyeknek tagsága is állandó és országanként esetleg albizottságok kapcsolódnak hozzájuk — két kongresszus között is rendszeresen tartanak összejöveteleket. Az egyetemtörténeti bizottság mellett — ha távolabbi összefüggéseiben is — még a nemzetközi reneszánsz bizottság munkája érdemel, a mi szempontunkból is, említést. A bizottság ezúttal igen szűk keretben — 15—20 résztvevővel, akiknek csak egy része került ki a bizottság állandó tagjai sorából — az amerikai C. TRANKAUS professzor referátuma alapján a „*Humanizmus, vallás, társadalom*” című témát vitatta. Az egyoldalúan beszűkült szemléletet tükröző referátum számos gyengéje részesült bírálatban a vita során, többek között KLANICZAY Tibor professzornak, az állandó bizottság magyar tagjának hozzászólása révén is. De a vita mégis azt a benyomást keltette, mintha az USA-ban megrekedt volna a reneszánsz kutatás.

Általában: mintha még mindig nem súlyának megfelelően szerepelt volna a kongresszus programjában a kultúrtörténet. A nagy témákkal párhuzamosan futó, a történelem időrendjét követő szekciók közül a középkori szekciónak kultúrtörténeti jellegű volt ugyan a vitatémája — A civilizációk (kultúrák) találkozása Európában 1300 körül — s a hozzászólók két ülésen is a legkülönbözőbb nézőpontokból világították meg e kérdéskört. Ez a sokféle nézőpontot érvényesítő, ám a kultúrák mibenlétének, lényegi jellegzetességeinek megvilágítására mégis kevésbé alkalmas tárgyalási mód azonban nem szüntette meg hiányérzetüket.

A kultúrtörténeti nézőpont háttérbe szorulásában nyilván nem kis szerepe volt annak is, hogy — szemben a bécsi és moszkvai kongresszussal — itt nem voltak jelen az európai művelődéstörténetírás olyan kiemelkedő képviselői mint Georges DUBY, Robert MANDROU, Jacques le GOFF stb. S ezúttal E. J. HOBBSAWM is mint a „Forradalom” c. nagy téma egyik referátumkészítője volt a vitában leginkább érdekelt. (Ebben a vitában hallhattuk szakértőként s az „Emberi jogok” vitájában hozzászólóként a marxista történetírás egyik legkiemelkedőbb nyugati képviselőjét, Albert SOBOUT, aki a tőle megszokott lendülettel, tudományosan meg-alapozott meggyőző erővel vett részt mindkét vitában.)

Tekintettel arra, hogy a vitaulések és a bizottságok tanácskozásai párhuzamosan folytak, csak egyiket-másikat lehetett végigkövetni s a többről legfeljebb futó benyomást szerezni.

Újszerű megoldás volt a kongresszusok történetében, hogy egy-egy téma feldolgozásával, az előre kiküldendő vitaanyag elkészítésével nem egy személyt, hanem minden esetben egy-egy országot bíztak meg.

Az előbbieken már utaltunk néhány nagy témára — a tájékoztatás viszonylagos teljessége érdekében azonban felsoroljuk valamennyit: *Történelem és társadalom* (Szovjetunió); *Esemény, struktúra és fejlődés a történelemben* (NDK); *Az emberi jogok* (Franciaország); *Értékitélet a törté-*

nelemben (Hollandia); *A forradalom* (USA); *A történetírás mint tudomány* (Olaszország); *A kisebb-ségek történelmi problémája. A kanadai tapasztalat* (Kanada); *A történész munkája és a dokumentáció* (Lengyelország); *A vándorlások* (Az anyag készítője: a társadalmi mozgalmak és szociális struktúrák nemzetközi bizottsága); *Az ember és környezete tanulmányozásának módszerei* (Svédország); *Hagyományok és újítások Ázsiában és Afrikában* (Japán); *A jelenkori források kiadása* (NSZK).

Magyarország ezúttal nem szerepelt témafelelősként a nagy témák feldolgozóiban. A magyar történészek azonban mint felkért közírók vagy vitavezetők részt vettek a fenti témák tárgyalásában s előadókként, hozzászólókként szerepeltek az ókortól napjainkig terjedő történelmi korszakok szerint feldolgozott témákkal kapcsolatban, s kivették részüket az állandó bizottságok munkájából is.

E vázlatos körkép után felvetődhet a kérdés: *mi volt a szakmán — a történettudományon — kívül álló pedagógus számára a kongresszus legfontosabb tanulsága?*

Nem könnyű ezt szavakba foglalni. Röviden, tömören mégis annyit mondhatnánk, hogy: a vitakészség fontossága.

Milyen tényezőkből tevődik össze a vitakészség? Szilárd, nem szólamszerű, de a meggyőződés révén meggyőző erejű világnézeti bázisra épülő alapos szakmai ismeretekből, amelyeknek elengedhetetlenül fontos kiegészítője a nyelvtudás: minél több nyelv aktív tudása...

A tolmácsolás hiánya következtében — amelyre előzőleg sehol sem történt utalás — a legtöbb szocialista ország történészei (akinek a nyelvét hazájuk határain kívül alig beszélik), nehéz helyzetbe kerülhettek volna, kiszorultak volna a vitából, ha szakmai ismereteiket nem egészíti ki megfelelő nyelvtudás.

És hogy ez nem így történt, az elsősorban annak köszönhető, hogy az egy hosszú életet a marxizmus igazságának győzelméért vívott harcban töltött idősebb tudósnemzedék mellett felnőtt egy olyan fiatal szocialista tudósgeneráció, amelyik szakmai, és nyelvtudásával — a legnehezebb körülmények között is — egyenrangú vitapartnere az anyanyelvükön vitaközö amerikaiaknak, angoloknak, franciáknak...

Volt — még nem is olyan régen — a marxizmus terjedésének egy olyan időszaka, amikor nap mint nap egymást győztük meg. Ez sem volt hiábavaló. A San Franciscó-i történész-világkongresszus azonban azt bizonyította, hogy ezen a fázison már messze túljutottunk, túljutottak azok, akik — hogy csak egy névszerű példát említsünk, mint a fiatal szovjet történész N. V. SZIVACSEV a vitakészség igen magas fokáról téve tanúbizonyságot, ország-világ előtt meggyőzően színvonalasan érveltek a marxista történetfelfogás igazságai mellett...

8

A kongresszus rendezője az Amerikai Történelmi Társulat arról is gondoskodott, hogy a kongresszus résztvevői egy-egy szabad napjukon megismerkedhessenek San Franciscóval, a város nevezetességeivel, annak közvetlen környékével... A változatos programon a San Franciscó-i nevezetességek között ott szerepelt a Levi Strauss „blue jeans” üzeme — köznyelven „farmergyár” — megtekintése, amely napjainkban ugyanolyan (?) világhírű nevezetessége San Franciscónak és környékének, mint a Berkeley Egyetem, a Stanford Egyetem s a kissé távolabb eső Muir Woods, a híres-nevezetes nemzeti park...

San Franciscóról már jóelőre hallottuk, olvastuk, hogy a világ egyik legszebb városa... Ha eltekintünk a „leg”-ektől akkor is: valóban nagyon szép város. Elsősorban fekvése teszi azzá: az öböl hol napfényben szikrázó kékjének, hol a játékos ködben gomolygó szürkéségének felejthetetlen látványa, s az öblöt átszelő két világhírű hídja: a több mint két és fél kilométer hosszú, a Csendes-óceán felé páratlan kilátást nyújtó Golden Gate (aranykapu) s a tizenkét kilométer hosszú Bay Bridge...

San Franciscó kis város. Elővárosai nélkül lakosságának száma nem éri el a nyolcszázazretet. Szervesen beletartozik a városba a színes, érdekes, hangulatos China-Town, a kínai város, amely Kínán kívül a legnagyobb összefüggő kínai település.

Mindezzel együtt: San Franciscó Amerika legmeredekebb városa (nem a szó budapesti, hanem a városág értelemeiben). Dombokra, domboldalakra épült s a cukorsüveg simaságúra aszfaltozott domboldalakon való közlekedés alaposan próbára teszi — le is, fel is — az ember lábizmait... A lakosság fel-le közlekedési gondjait hivatott enyhíteni az óriási autók és legmodernebb lakókocsik között fel-le közlekedő, a múlt század közepéről itt maradt cable-car (kábelkocsi), a hagyománytisztelet e nemes példája amely ma is ugyanolyan kocikkal közlekedik mint 1873-ban, amikor a lóvasútát felváltotta. Külső lépcsőin fűrtökben lóg a San Franciscó-i fiatalság s belül egymást tolja, taszítja az élemedettebb korú közönség. Mindezt óránként legfeljebb 15 kilométeres sebességgel — 25 centért. A „cable car” hagyomány, mulatság, San Franciscó-i nevezetesség — aki gyorsan akar közlekedni járjon gyalog, vagy esetleg autón...

Igaz, emellett már felépült a városból a tengerből alatt kivezető metró, amelynek viszont az a különleges nevezetessége, hogy szombaton, vasárnap és ünnepnapokon nem közlekedik...

Igazi és mű viktoriánus házacsok és óriási felhőkarcolók, a csodálatos tengeröböl közepén Alcazar, a hörtönsziget — ez is San Francisco.

Egyik elővárosa Oakland ipari település (ide vezet a Bay Bridge), a másik Berkeley világhírű egyetemével — annak harmincezer hallgatójával, ötezer professzorával, közöttük több Nobel-díjas tudóssal. Berkeley még augusztusban is — a tanítási szünet idején is — impozáns látvány. Azzá teszi elsősorban igen szép fekvése a Campus óriási méretei s az épületek sokasága (modern és hagyományos egyaránt akad közöttük.)

Nyár van, meleg kaliforniai nyár. De Berkeley úgy látszik nyáron sem „szünetel”... A fákon kézzel írt plakátok:

„Augusztus 28-án csütörtökön »Egy este a demokratikus Spanyolországért« Ennek keretében »Álom és lidércnyomás« címmel filmbemutató.” A filmet a hajdani Lincoln brigád egy veteránja készítette Franco Spanyolországról — a filmbemutatót politikai vita követi a jelenkori Spanyolországról...

A meghívó: A Berkeley-i demokratikus spanyol diákszövetség.

„Igen, az ilyesmi itt nem ritkaság” — mondja kísérőnk F. Aliz, akinek a szülei vándoroltak ki Magyarországról és most „postgraduate” Berkeley-n. Magyarország történelme, abból is SZÉCHENYI a kutatási témája „Tulajdonképpen a vietnami háború elleni tiltakozás aktivizálta és kovácsolta közösséggé Berkeley óriási létszámú hallgatóságának színe-javát... S ez a szellem most — a vietnami háború dicstelen befejezése után is — tovább és itt Berkeley-ben... Berkeley azonban — nem Amerika... legfeljebb egy kis sziget...”

Közeleg a San Franciscótól való búcsú napja. A válás akkor is nehéz, ha csak tíz napig tartott a barátkozás, hiszen nehéz eljőnni bárhonnán úgy, hogy az ember biztosan tudja: emberi számítás szerint ide nem jöhet még egyszer vissza.

Gondúzónak ott van a szállodaszobában a tizenötcsatornás színes televízió. Egyik állomásról a másikra csavargatjuk: baseballmérkőzés. A legizgalmasabb jelenetnél közbelép a hirdetés... Kémfilm: alig kezdődik, jön, jön, jön — a többperces reklám. Krimi... fogyasszunk ilyen és ilyen kekszet... Már abba akartuk hagyni a reménytelen küzdelmet: még egy utolsó csavartunk s egyszerre csak ott áll előttünk Jehudi MENVHIN jólismert alakja... Hegedűreklám? Vegyen Stradivarit? — Nem, nem — a Mendelssohn-hegedűverseny jólismert akkordjai csendülnek fel MENVHIN hegedűjén... A zenekar csupa fiatal, fiúk, lányok, szinte gyermekek valamennyien, ismeretlen karmester — mégis páratlan élmény... Mint utólag kiderül: MENVHIN a Nebraska Egyetem zenekarával játszott a Mendelssohn hegedűversenyét gyermekkori barátja, Willa CATHER emlékére, aki hajdan ennek az egyetemnek a hallgatója volt...

Hogy miért nem szaktítottam meg a koncertet reklám? Mert valószínűleg a KQED műsorát láthattuk, az egyetlen olyan adóállomását San Francisco körzetében, amelyik néhány lelkes szakember áldozatos munkája révén az igazi kultúra terjesztését tekinti feladatának s ezért nem sugároz adás közben hirdetést, reklámot...

Másnap ismét repülőút, ezúttal „csak” öt—hat óra, keresztül az amerikai kontinensen San Franciscóból New Yorkig.

Három nap New Yorkban... Három nap az érdekes látnivalók közben is minduntalan fel-támadó szorongásban, vagy stílusosan: stressben. Hiszen már jóelőre figyelmeztettek bennünket kintélő magyarok, amerikaiak, barátok és „szaktanácsadók”, hogy San Francisco „az más”, de New Yorkban nem lehetünk elég óvatosak!

Mindezek után milyennek láttuk New Yorkot? Az utcán elképesztően mozgalmasnak, izgalmasnak, nem egyszer nyomasztónak... Az Empire State Building 85. emeletéről elképzelhetetlenül óriásinak. A Hudson folyó partja felől az ENSZ üvegpalatájára tekintve — a világ közepének. A Rockefeller Center kis központi teréről az aranyozott Prometheus szobor mellől a tudományos kutatás felhőkarcoló-központjaira feltekintve — imponálónak. A Metropolitan Museum-ban: kérkedőnek, sznobnak...

S mikor láttuk — láttuk-e egyáltalán — New Yorkot szépnek?

Amikor a beláthatatlanul óriási Kennedy-repülőtérrel felemelkedett hazafelé vívő — ezúttal az Atlanti Óceánt átszelő repülőgépünk. Már sötétedett s alattunk milliányi fényben káprázott felejthetetlen fényárban úszott a világ egyik legnagyobb városa.

FÖLDES ÉVA